

Рудницька О. П.
Житомирський державний
університет імені Івана Франка

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті проаналізовано міжнародні та національні нормативно-правові акти щодо захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів. Зроблено висновок, що саме державна політика у сфері захисту прав дітей та національне законодавство є важливими інструментами захисту прав дитини як у зонах бойових дій, так і на деокупованих територіях.

Ключові слова: дитина, права дитини, міжнародне гуманітарне право, захист прав дитини, цивільне населення.

Постановка проблеми. Більш ніж десять років триває збройна агресія Російської Федерації проти нашої держави. Повномасштабне вторгнення в Україну збройних сил країни-агресора 24 лютого 2022 року, захоплення та окупація ними територій, ракетні обстріли, вбивства цивільного населення та інші дії, які порушують норми національного та міжнародного права поставили перед українською владою виклики, що потребують негайного вирішення.

У ХХІ столітті кількість дітей, які постраждали внаслідок як міжнародних, так і внутрішніх збройних конфліктів, зросла майже удвічі. За даними міжнародних організацій число постраждалих досягло 400 млн. неповнолітніх осіб. У зоні ведення бойових дій фактично перебуває кожна п'ята дитина у світі [6]. За останні роки захист прав дітей під час збройних конфліктів став найважливішим питанням порядку денного світової спільноти. Тому, актуальним є дослідження питання захисту прав дитини в умовах російсько-української війни.

Метою публікації є визначення особливостей механізму захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні та внутрішні збройні конфлікти завжди спричиняють вплив на цивільне населення, а тому проблема захисту мирного населення в міжнародному праві потребує ретельного дослідження. Діти за своєю віковою групою є найнезахищенішою категорією. Бойові дії та окупація ворогом беззаперечно завжди супроводжуються порушенням прав дитини. Статистика визначає, що найчастіше порушуються право на життя; право на безпеку, право на освіту, право на охорону здоров'я та розвиток особистості. Наприклад, в умовах російсько-української війни, окупації частини території нашої держави діти позбавлялися права бути із сім'єю, а також права на турботу і захист з боку держави. Навіть після деокупації територій діти потребують тривалої реабілітації.

За заявою Регіональної директорки ЮНІСЕФ у країнах Європи та Центральної Азії та спеціальної координаторки з питань біженців та мігрантів у Європі (цифри, які змогла підтвердити ООН), станом на травень 2024 року в Україні загинуло понад 2000 дітей. Збройними силами країни-агресорки вчинялися не тільки вбивства та завдання фізичної шкоди дітям. Багато українських дітей зазнали втрат і насильства, що завдало їм істотної шкоди, зокрема, їхньому психічному здоров'ю, а також благополуччю. Значна частина підлітків мають проблеми зі сном, а кожен п'ятий має нав'язливі думки та спогади [10].

На сучасному етапі розвитку світової спільноти розроблено міжнародні правові норми і стандарти, які є фундаментом для захисту дітей в умовах збройного конфлікту. Зокрема, це Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року [5]. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року: Протокол I від 8 червня 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів [1]; Протокол II від 8 червня 1977 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру [2]. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших

форм дитячої праці N 182 (1999 р.) [4]. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується участі дітей у збройних конфліктах 2000 р. Крім того, Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН №1261 (1999), №1882 (2009), №1998 (2011) та №2225 (2015).

Хоча міжнародно-правові норми про захист прав дітей у умовах збройного конфлікту мали стати основою світової безпеки, все ж таки права мільйонів дітей продовжують порушуватися. Саме національне законодавство є важливим інструментом захисту дітей у зонах бойових дій. В Україні законодавчими актами, що регулюють ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів є Кодекс цивільного захисту населення [3], Закони України «Про правовий режим воєнного стану» [9], «Про охорону дитинства» [8] тощо.

Так, статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, є «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [8].

4 серпня 2021 року розпорядженням КМУ № 898-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл» [7] урядом затверджено план заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл, що створило умови для забезпечення права на освіту та формування безпечного освітнього середовища у період збройного конфлікту на сході України. У зв'язку із повномасштабним вторгненням реалізація даного плану є актуальною по всій території української держави, оскільки останній включає 6 основних блоків щодо запровадження моніторингу нападів на заклади освіти, захист закладів освіти від нападів та їх відновлення у разі пошкодження, забезпечення безперервності навчання, забезпечення системності підходів до захисту освіти в умовах збройного конфлікту та проведення просвітницьких та інформаційних заходів. Проте на сьогодні для дітей, що зростають в умовах російсько-української війни та не підпадають під визначення статті 1 вищезазначеного закону, не передбачено жодних соціально-економічних та правових гарантій, окрім безоплатного гарячого харчування в державних і комунальних закладах освіти.

Висновки. Отже, Російська Федерація грубо порушує норми міжнародного гуманітарного права в Україні, що виражається в непропорційних та невибіркових нападах на цивільне населення, цивільну критичну інфраструктуру, зокрема, лікарні, школи тощо. Ці дії призводять

до страждань цивільного населення і має жахливі наслідки, оскільки призводить до загибелі та каліцтва дітей.

Україна зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цивільного населення та особливо дітей. Захист та догляд за дітьми, постраждалими внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, возз'єднання їх із членами сім'ї (розшук таких дітей, звільнення їх з полону, повернення в Україну незаконно вивезених за кордон тощо) є пріоритетним завданням нашої влади на сьогодні. Також потребує удосконалення механізму захисту та реабілітації діти на деокупованих територіях.

Список використаних джерел:

1. Додатковий протокол I від 8 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 04.12.2024).

2. Додатковий протокол II від 8 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://surl.li/bwglkk> (дата звернення: 04.12.2024).

3. Кодекс цивільного захисту населення / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

4. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці N 182 (1999 р.) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://surl.li/rjwewr> (дата звернення: 04.12.2024).

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 04.12.2024).

6. Міжнародна конференція «Захист дітей у збройних конфліктах – наше спільне майбутнє» / Офіційний сайт Офісу генерального прокурора. URL: <https://surl.li/tfcvkg> (дата звернення: 04.12.2024).

7. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл: розпорядженням КМУ № 898-р від 4 серпня 2021 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

8. Про охорону дитинства: Закон України / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

10. ЮНІСЕФ / Офіційний веб-сайт. URL: <https://surf.li/saetcz> (дата звернення: 04.12.2024).